

दृश्य कला

“रूपभेदः प्रमाणानि
भावलावण्ययोजनम् ।
सादृश्यं वर्णिकाभंग
इति चित्रं षडंगकम् ।।”

रूपभेदः प्रमाणानि भावलावण्ययोजनम्
सादृश्यं वर्णिकाभंगं इति
चित्रम षडंगकम्

अर्थ

कलाका छ वटा अङ्गहरू यस प्रकार छन्:

- उपस्थितिको ज्ञान,
- अनुपात,
- भावनाहरू,
- सौन्दर्यशास्त्र,
- समानता,
- उपकरण र रङ्को कुशल प्रयोग ।

स्रोतः विष्णुधर्मोत्तर पुराण

शिक्षकका लागि नोट

कक्षा र स्रोतहरू

1. विद्यार्थीहरूलाई आरामले बस्न र काम गर्न पर्याप्त ठाउँ दिनु।
2. कक्षामा पर्याप्त प्रकाश र हावा सुनिश्चित गर्नु।
3. यदि मौसम उपयुक्त छ भने बाहिर बस्ने विकल्प प्रदान गर्नु।
4. कला सामग्री, उपकरण र मूलभूत उपकरणहरूको व्यवस्था गर्नु।
5. सामग्रीहरूलाई सुरक्षित तरिकामा राख्ने स्थान, साथै विद्यार्थीहरूको कलाकृतिहरूलाई व्यवस्थित तरिकामा राख्ने स्थान।
6. प्रदर्शन र साझेदारी कार्यका लागि प्रदर्शन बोर्डहरूको प्रदर्शन गर्नुहोस्, जुन नियमित रूपमा परिवर्तन गर्न सकिन्छ।
7. विद्यार्थीहरूलाई विशेष ठाउँमा लैजाने र संग्रहालयहरूको भ्रमण गर्ने वा विद्यालय परिसरमा कला कार्यशालाहरू सञ्चालन गर्ने सुविधाहरूको आयोजन गर्नु।
8. प्रोजेक्टर, कम्प्युटर, स्पिकर, सान्दर्भिक छविहरू, भिडियोहरू र अन्य कला संसाधनहरू देखाउनका लागि अन्य यस्ता सुविधाहरू दिनु।

शिक्षाशास्त्र

1. विद्यार्थीहरूलाई आफ्ना विचारहरू, कल्पनाहरू, भावनाहरू र जिज्ञासाहरू व्यक्त गर्न प्रोत्साहित गर्नुहोस्, र उनीहरूको मौलिकता र निर्दोषतालाई उनीहरूको कलामा प्रतिबिम्बित गर्न अनुमति दिनुहोस्।
2. विद्यार्थीहरूलाई अन्वेषण गर्न, अनुसन्धान गर्न, प्रयोग गर्न र कक्षामा संवाद गर्न अनुमति दिने गतिविधिहरूलाई प्राथमिकता दिनुहोस्।
3. विद्यार्थीहरूको बहिरी गतिविधिहरू जस्तै समावेश गर्नुहोस्, संग्रहालयहरू क्षेत्र मा यात्राहरू, सीबीसीएस, कला ग्यालरीहरू, कला स्टुडियोहरू साथै स्थानीय पार्कहरू, बगैँचाहरू, बजारहरू, उत्सवहरू, र मेलाहरू जहाँ विद्यार्थीहरूले उनीहरूको वरिपरिको जीवन र संस्कृति अवलोकन गर्ने अवसरहरू पाउँछन्।
4. स्थानीय कलाकारहरू र शिल्पकारहरूलाई अन्तरक्रियात्मक सत्र र कार्यशालाहरूको लागि आमन्त्रित गर्नुहोस्, जसले अभ्यासको अनुभव प्राप्त गर्न मद्दत पुर्याउँछ।
5. काम गरेपछि सफा गर्ने सरल व्यवहारहरूलाई अङ्गीकार गर्नुहोस्, प्रयोग गरिएका सामग्रीहरूलाई पुनः राख्नुहोस् र कला सामग्रीहरूलाई हेरचाह गरेर राख्नुहोस्।
6. विद्यार्थीहरूले कलाकृतिहरू चयन र प्रदर्शन मा निर्णय लिन मा भाग लिनुपर्छ।
7. विद्यार्थीहरूलाई कुनै कुरा कसरी कोरिएको छ भनेर देखाउन बोर्डमा वा नोटबुकमा कोर्नु हुँदैन।
8. चित्र बनाउने बेला विद्यार्थीहरूले कलाका तत्वहरू रेखा, आकार, रूप, रङ, मूल्य, बनावट र स्थानलाई रेखांकित गर्न सिकाउनु।
9. 'जारी राख्नुहोस्' शीर्षक अन्तर्गतका गतिविधिहरू अभ्यासहरूको विस्तार हो र यो स्कूलबाट र घर गएर गर्न सकिन्छ।

पाठ १ वस्तु-चित्रण

पहिलो अध्यायमा तपाईंको स्वागत छ जहाँ तपाईंको कलात्मक दृश्य, वस्तुहरू र स्थिर जीवन-चित्रण को माध्यमबाट कथा वर्णन गर्नेछ। तपाईं यो पाठ बाट वस्तु-चित्रण जीवन थप्र सिक्नुहुनेछ।

कसरी ?

- तिनीहरूसँग जुडना सिकेर।
- तिनीहरूको वरिपरि को कथा निर्माण गरेर।
- संरचनात्मक व्यवस्था अवलोकन गरेर।
- तिनीहरूमाथि पर्ने प्रकाश र त्यो बाट उत्तपन्न हुने रंग र छायाँ को अवलोकन गर्दछ।
- यदि तिनीहरू एउटा बिन्दुबाट अलग देखिन्छन् भने पनि, तिनीहरू कसरी अर्को दृष्टिकोणबाट आफ्नै मै लीन हुन्छन्।

प्रत्येक रेखाचित्रले तपाईंको अवलोकनलाई गहिरो बनाउनेछ र तपाईंले आफ्नो वरपरका वस्तुहरूलाई चित्रण गर्न थाल्नुहुनेछ।

प्रत्येक गतिविधिले तपाईंलाई आकार पहिचान (दुई-आयामी) गर्न कौशल पार्नेछ।

तपाईं बुझ्नु हुन्छ कि त्रि-आयामी आकृति बनाउन को लागि वस्तुहरूमा कस्तो प्रकार को गहिराइ सिर्जना गर्नु पर्छ।

तपाईं फ्लिपबुकहरू सिर्जना गर्ने जस्ता रोमाञ्चक

0680CH01

विभिन्न वस्तुहरू देखाउने विद्यार्थीको चित्रकला

गतिविधिहरू पनि पाउनुहुनेछ। त्यसैले आफ्नो रचनात्मकता प्रज्वलित गर्न र आफ्नो कलात्मक प्रतिभा निखारन तयार हुनुहोस्।

अझै जीवन

विद्यार्थीहरूले विभिन्न तरिकामा वस्तुहरूको चित्रण गर्दै

गातिविधि १ : आफ्नो परिवेश को विभिन्न वस्तुहरू को अन्वेषण गरेर चित्रण गर्नुहोस्

आफ्नो वरिपरि हेर्नुहोस् र विभिन्न वस्तुहरूको अवलोकन गर्नुहोस्। प्रत्येक वस्तु कुन पदार्थबाट बनेको छ? रोकुहोस् र सोच्नुहोस् कि तिनीहरू किन एउटा विशेष आकारका छन्? तिनीहरूको आकार र रूपको पछाडि कुनै कारण छ? साथै, यी वस्तुहरूको वरिपरिको स्थान पनि अवलोकन गर्नुहोस्। वरिपरि हेर्नुहोस् र विभिन्न कोणहरूबाट वस्तुहरूको अवलोकन गर्नुहोस्। केही समय अवलोकन गरेपछि, तपाईंले कोर्न चाहनु हुने दुई वा तीन वस्तुहरू चयन गर्नुहोस्।

गातिविधि २ : वस्तुहरू लाई विभिन्न तरिका ले चित्रण गर्नु होस्

हरेक व्यक्तिले फरक-फरक तरिकाले चित्र कोर्छन्। यसले तिनीहरूको अभिव्यक्तिहरूलाई अनौठो बनाउँछ। यहाँ केहि विचारहरू दिएका छन् जुन तपाईं प्रयास गर्न सक्नुहुनेछ:

1. तपाईंले एउटा निरन्तर रेखा को प्रयोग गरेर वस्तु कोर्न सक्नुहुन्छ। यसको मतलब, तपाईं वस्तु कोर्दा कागजबाट आफ्नो कलम उठाउनु सक्नुहुन्न। आफ्ना

सहपाठीहरूलाई सोध्नुहोस् कि उनीहरूले यो रेखाचित्रबाट वस्तु पहिचान गर्न सक्छन् कि सक्दैनन्।

2. तपाईंले वस्तुका विभिन्न भागहरू कोर्न सक्नुहुन्छ। उदाहरणका लागि, पानीको बोतल कोर्दा प्रत्येक भाग (ढक्कन, बोतल आदि) छुट्टाछुट्टै कोर्नुहोस्। अनुपातमा भिन्नता ध्यान दिनुहोस्।
3. एउटै वस्तुलाई तीन वटा भिन्न कोणबाट कोर्ने प्रयास गर्नुहोस्। तपाईंको ठाउँ परिवर्तन गर्नुहोस् वा वस्तुलाई वरिपरि सार्नुहोस्। तपाईं वस्तुलाई भुइँमा राख्न सक्नुहुन्छ वा यसलाई झुण्ड्याउन पनि सक्नुहुन्छ। तपाईंले आफ्नो तीनवटा चित्र हरू पूरा गरिसकेपछि, तिनीहरूलाई आफ्ना सहपाठीहरूलाई बताउनुहोस्। तीन मध्ये कुन कोणलाई उनीहरूले सबैभन्दा रोचक ठान्छन्?

पहेली

भन म को हो?

तपाईं जहाँ जानुहुन्छ, म पछ्याउँछु,

मसँग कुनै अनुहार वा रूप छैन

तपाईं मलाई देख्न सक्नुहुन्छ तर मलाई छुन सक्दैन। भन

म को हो?

पहेली को उत्तर: छायाँ

जारी राख्नुहोस्: घरमा फेला परेका विभिन्न सामग्रीका वस्तुहरू कोर्नुहोस्। काठ, धातु, माटो, प्लास्टिक, कपडा आदिबाट बनेका वस्तुहरू फेला पार्नुहोस्। तिनीहरूलाई त्यहाँ राख्नुहोस् जहाँ केही प्रकाश छ। रूपरेखा रेखाङ्कन सिर्जना गर्नुहोस् र अँध्यारो र प्रकाश क्षेत्रहरू मा ध्यान दिन प्रयास गर्नुहोस्। छायाँको रङ र आकारलाई ध्यान दिनुहोस्, र यसलाई तपाईंको चित्रमा समावेश गर्नुहोस्।

प्रकाश र छायाँ देखाउने विद्यार्थीको कलाकृति

गतिविधि ३ : प्रकाश र छाया

आफ्नो अगाडि विभिन्न वस्तुहरू राख्नुहोस्।

- प्रत्येक वस्तुको आकृति, रङ, छाया र त्यसमाथि प्रकाश कसरी पर्छ भनेर हेर्नुहोस्।
- तिनीहरूको छायाँको आकार कस्तो हुन्छ?
- वस्तुहरूको कुन छेउमा तपाईं तिनीहरूको छायाँ देख्नुहुन्छ?

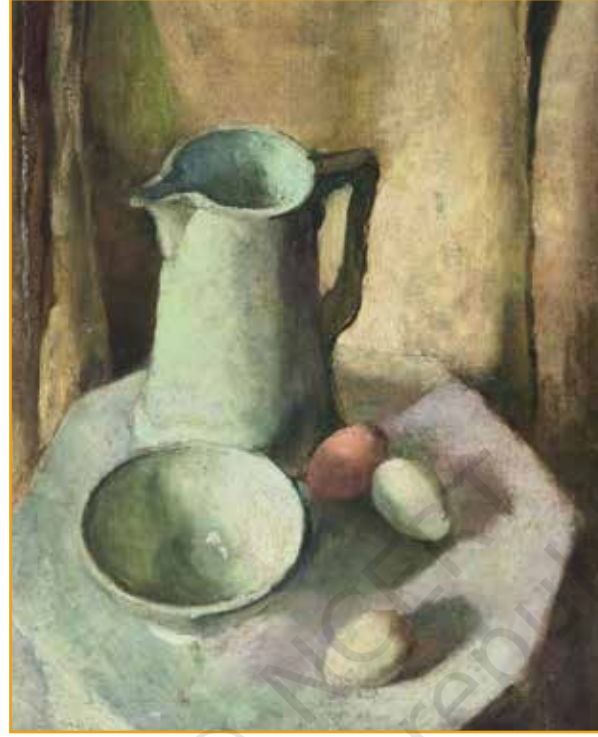
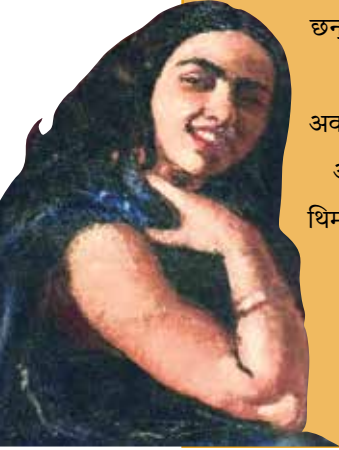
पेन्सिल प्रयोग गर्नुहोस् र केही प्रयोगहरू गर्न प्रयास गर्नुहोस्। कुनै पनि दिशामा तालबद्ध रेखाहरू सिर्जना गर्दा दबाबलाई फरक पार्नुहोस्। के तपाईं हल्का र गहिरो रंगहरू सिर्जना गर्न सक्षम हुनुहुन्छ?

जब तपाईंले यसलाई अलग कागज वा ड्राइङ बुकमा अभ्यास गर्नुभएको छ, त्यसपछि अगाडि रहेका वस्तुहरूलाई कोर्नुहोस्।

पेन्सिल को माध्यम बाट वस्तुहरूको रूपरेखा भित्र, हल्का मध्यम र मध्यमबाट गाढा गर्दै सिर्जना गर्नुहोस्। साथै, छायाहरू अवलोकन गर्नुहोस् र यसलाई तपाईंले चित्रमा देखाउनुहोस्।

के तपाईंलाई थाहा छ

अमृता शेर-गिल एउटा महत्वपूर्ण आधुनिक भारतीय महिला कलाकार हुन्। उहाँ १९१३ मा जन्मनुभयो। उहाँकी आमा: हंगेरीबाट थिङ्ग र बुबा: भारतबाट थिए। उहाँले पेरिसमा कला अध्ययन गर्नुभयो। २१ वर्षको हुँदा उहाँ भारत फर्किनुभयो। उहाँले आफ्नो क्यानभास, तेल रङ र ब्रशहरूसँग साना सहर र गाउँहरूमा यात्रा गर्नुभयो। उहाँका चित्रहरूमा समृद्ध पृथ्वीका रंगहरू छन्। उहाँ सामान्य भारतीय जनताको जीवन र अवस्थाहरूलाई गहिरो रूपमा अध्ययन गर्नुभयो र यी थिमहरूमा आधारित चित्रहरू सिर्जना गर्नुभयो।

अमृता शेरगिल द्वारा चित्रकला मा वस्तु-चित्रण

यस चित्रकलामा देखिने वस्तु, व्यवस्था, प्रकाश, छायाँ र छायाँको बारेमा चर्चा गर्नुहोस्।

गतिविधि ४ : एउटा कलाकार को दृष्टि मा

कलाकारमा वस्तुको अध्ययन गर्ने अभ्यास हुन्छ। तिनीहरूले चित्र, चित्रकला, मूर्तिकला र वस्तु-चित्र सिर्जना गर्न एउटा समूहमा व्यवस्थित गर्छन्। यस्ता कलाकृतिलाई वस्तु-चित्रण 'स्टील लाइफ' भनिन्छ। वस्तु-चित्रण मा वस्तुहरू को चयन र उनीहरूलाई कसरी व्यवस्थित गरिन्छ भनेर धेरै विचार गर्छ।

फूल, बोटबिरुवा, तरकारी, फलफूल, खाद्य वस्तु, लुगाफाटा, औजार र अन्य घरायसी वस्तुहरू पनि वस्तु-चित्रण व्यवस्थामा समावेश छन्।

यसलाई वस्तु-चित्रण किन भनिन्छ जस्तो लाग्छ? यदि कुनै वस्तुमा जीवन छैन भने, के यो वस्तु-चित्रण हुनेछ?

अझै पनि स्टील लाइफ वा वस्तु-चित्रण कलाकृतिहरूले 'स्थिर' र नसर्ने कुराहरू चित्रण गर्छन्। कलाकृति बनाउने प्रक्रियामा वस्तुहरूले नयाँ 'जीवन' पाउँछन्। प्रख्यात कलाकारहरूले बनाएका अझै पनि 'स्टील लाइफ' अथवा 'वस्तु-चित्रण' हेर्नुहोस् र तिनीहरूलाई तपाईंको कक्षामा छलफल गर्नुहोस्।

गतिविधि ५: आफै एउटा वस्तु-चित्र बनाउनुहोस

चारदेखि पाँचजनाको समूह बनाएर एउटा वृत्तमा बस्नुहोस्। वृत्तको बीचमा, दुई देखि तीन वस्तुहरू राख्नुहोस्। बोतल, फल, धातुकम्पास, काठको मापन, कपडाको टुक्रा वा तपाईंलाई मनपर्ने कुनै पनि चीज जस्ता विभिन्न सामग्रीहरूबाट बनेको वस्तुहरू राख्नुहोस्। वस्तुहरू राख्न र व्यवस्थित गर्न सकिने विभिन्न तरिकाहरू बारे तपाईंको समूहमा छलफल गर्नुहोस्। वस्तुहरू एक अर्कालाई छुन सक्छन् वा तपाईं तिनीहरूलाई वरिपरि तितरबितर गर्न सक्नुहुन्छ। निश्चित गर्नुहोस् कि वृत्तमा सबैले वस्तुहरूको व्यवस्था स्पष्ट रूपमा देख्न सक्दछन्।

तपाईंको आफ्नै स्थिर जीवन सिर्जना गर्न वस्तुहरूको अवलोकन गर्नुहोस् र वस्तु-चित्रण गर्नुहोस्।

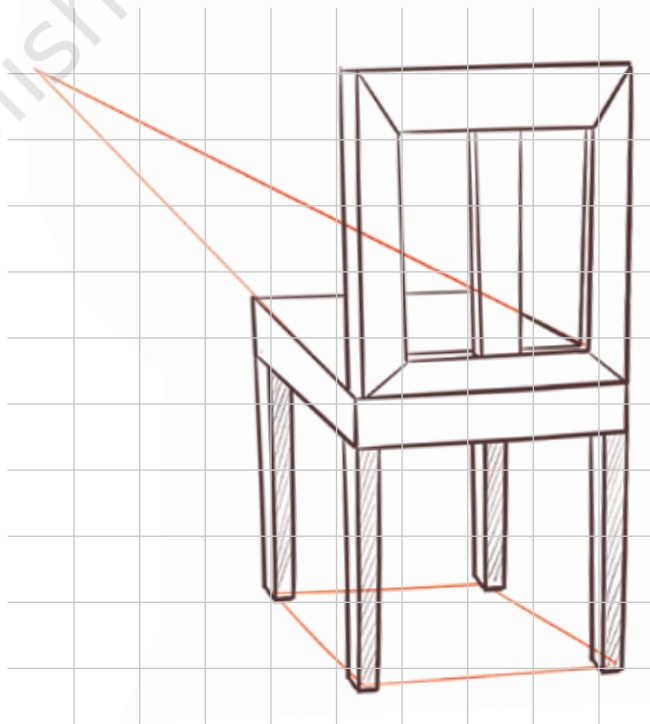
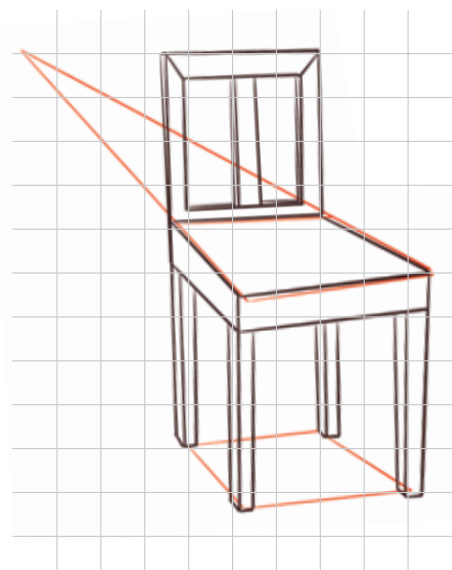
गतिविधि ६ : फर्निचर को चित्रांकन

तपाईं स्कूल र घरमा विभिन्न प्रकारका के-के फर्निचरहरू देख्नुहुन्छ? कुनै पनि दुई वा तीन फर्निचर वस्तुहरू अवलोकन गर्नुहोस् र चित्र बनाउनुहोस्। वास्तविक वस्तुहरूसँग तपाईंले बनाएको चित्रहरूको तुलना गर्नुहोस्। वस्तुमा सिधा रेखाहरू, कोणहरू र आकारहरूसँग तपाईंले कोर्नुभएको सीधा रेखाहरू, कोणहरू र आकारहरूको तुलना गर्नुहोस्।

आफ्नो चित्रहरूलाई सम्पादन गर्नुहोस् ताकि यसले वस्तुको चारैतिर आयाम र गहिराई व्यक्त गर्न सक्दो होस्। यसलाई परिप्रेक्ष्य भनिन्छ। यसले हामीलाई तीन-आयामिक स्थानको भावना दिन्छ, जस्तो कि हामी यसलाई हाम्रो अगाडि देखिरहेका छौं।

सानो समूहमा, आफ्नो सहकर्मीको काम हेर्नुहोस् र कसको कामको दृष्टिकोण के छ भनेर विश्लेषण गर्नुहोस्। रेखाहरू, आकारहरू र रूपहरूको पहिचान गर्नुहोस् जसले परिप्रेक्ष्य देखाउन मद्दत गरिरहेका छन्।

अभ्यास गर्नुहोस्: ढोका, झ्याल, पाइप, नल, सटर, पंखा र बत्तीहरू जस्ता भवनहरूको एउटा भाग भएका वस्तुहरू अवलोकन गर्नुहोस् र चित्र बनाउनुहोस्।

गतिविधि ७ : फ्लिप-बुक बनाउनुहोस्

के तपाईं आफ्नो चित्रहरूमा आफ्नो वस्तुहरू सार्न सक्नुहुन्छ भने यो रमाइलो हुनेछैन? तपाईं फ्लिपबुक बनाएर यो गर्न सक्नुहुन्छ।

तलका निर्देशनहरू पालन गर्नुहोस्:

चरण १: ए४ शीटलाई(कागज)८ बराबर टुक्राहरूमा काट्नुहोस् र एउटा ढेर बनाउनुहोस्। छोटो पक्षबाट टुक्राहरू एकसाथ स्टेपल गर्नुहोस्। अब तपाईंको फ्लिपबुक तयार छ!

चरण २: फ्लिपबुकको अन्तिम पृष्ठमा, वस्तु चयन गर्नुहोस् र यसलाई दायाँ किनाराको नजिक कोर्नुहोस्। पेन्सिल को मदत ले तपाईं आफ्नो इच्छाअनुसार त्यसमा अन्य विवरणहरू थप्नुहोस्। जब तपाईं आफ्नो रेखाचित्रसँग खुसी हुनुहुन्छ, यसलाई कलमको साथ रूपरेखा दिनुहोस्।

चरण ३ - ६: अब, तपाईंको चित्रमा गतिशीलता थप्ने समय आई सक्थो! फ्लिपबुकको दोस्रो अन्तिम पृष्ठमा छोडेर पहिलो पृष्ठमा रेखाचित्र दोहराउनु होस् र चित्र को स्थिति थोरै परिवर्तन गर्नुहोस्। यो चरणलाई दोहोर्याउनुहोस् जबसम्म तपाईंले सबै पृष्ठहरूमा कोर्नु भएको छैन, प्रत्येकमा हल्का परिवर्तन को साथ चित्र बनाउनुहोस्।

चरण ७: तपाईंको फ्लिपबुकको पृष्ठहरू छिटो फ्लिप गर्नुहोस्। तपाईंले आफ्नो वस्तु हिँडिरहेको देख्नुहुनेछ। तपाईं अधिक गतिशील गर्न फ्लिपबुकमा पृष्ठहरूको संख्या बढाउन सक्नुहुन्छ!